

Beszámoló és jegyzék

Rózsafalvi Zsuzsanna: Jósika Miklós hagyatéka a Román Állami Levéltár Kolozsvári részlegében

A kutatás célja a Jókai Mór előtti magyar irodalom újíto és nagy hatású szépírója, Jósika Miklós hagyatékának megismerése és áttekintése volt. A hagyaték vizsgálatának fókuszában főként műveinek kiadására vonatkozó források megtalálása állt, ugyanis az egyes iratokról, levelekről még csak a hozzátvetőleges áttekintést biztosító jegyzékek sem voltak. S monográfusa, Dézsi Lajos (*Báró Jósika Miklós*, Bp., MTT, 1916.) és más kutató sem foglalkozott e témával, noha újabb tudománytörténeti irányzatok rámutatnak a mediális környezet és a gazdasági tényezők alkotókra és az írói életművek kialakulására gyakorolt hangsúlyos hatására.

Sajnos a hagyaték átnézését követően megállapítható, hogy néhány kiadói levélváltáson túl, szintézisre alkalmas, nagyobb összefüggéseket felmutató anyagot nem találtam. A szórványok közül fontosabbak az írói honoráriumok és könyvrendelések számlalevelei, illetve az üzenetváltások, pl. az Emich Gusztávval a *Békési Ferenc kalandjai* című műve kiadásáról, és az illusztrációk hiánya miatt a kiadás késedeleméről szóló levél. Frankenburg Adolf a Heckenast kiadó által megjelentetett Életképek számára kért főszerkesztőként írást 1843. március 3-án az írói sikereinek teljében lévő Jósikától. Illetve ugyanezen év szeptember elsején a kiadóvállalat korrektorával folytatott vitájának zárásaként érkező üzenetre bukkantam, mely a szövegkiadás technikai kiállításainak részleteibe avat be. A már emigrációban élő báró egy albumba beragasztotta a számára fontos üzeneteket, ezek között több kiadóé is megtalálható hasonló témában, pl. Hartlebenéi, Heckenastávéi. Ők voltak azok, akik az emigrációban élő alkotó műveit megjelentették.

Azonban a Jósika fond számos eddig mellőzött, de figyelemreméltó forrásanyagot, autográfot tartalmazott, melyek publikálására a jövőben sort szeretnék keríteni.

A Fond tartalmazta Id. Jósika Miklósnak, a költő atyjának végrendeletét (255/70), melyben nem csupán ingóságait és ingatlan vagyonát osztja fel a gyermekei között, hanem az író karakterének és habitusának jellemzését is adja, illetve kijelöli nyughelyét is, mely végakarata szerint az író Jósika emigráció előtti lakhelyének, a szurdoki kastélynak a közelében lévő dombon található ma is. (Sajnos a látogatásomkor ez a helyszín rongált, kifosztott, és a felismerhetetlenségig elhanyagolt állapotban volt.)

Ezen kívül a hagyaték (255/81-83.) gazdag levelezést is rejtett, mely időrendben, három palliumba rendezve hozzáférhető, tekintet nélkül arra, hogy családi, gazdasági, irodalmi vagy közéleti tematikájú írások-e. Érdekes és a Dézsi-felé monográfián kívül kutatlanok azok az üzenetváltások, melyek az írónak a szurdoki kastély bérletével, felújításával és működtetésével kapcsolatos elfoglaltságait mutatja be. Ezek nagyrészt publikálatlan levelek, s fontosságuk akkor mutatkozna meg, ha a ma romos állapotban lévő kastély felújítására sor kerülhetne, ugyanis a mesterekkel és az intézőkkel folytatott üzenetváltásból az átépítés minden részlete, egészen a felhasznált építőanyagokig, s a többszörös átépítésig rekonstruálható volna. A levelekben Jósika tereprajzai is megtalálhatóak. (A kastélyt is sikerült megtekintennem kívülről.) Gazdaságtörténetileg és mikrotörténetileg sem érdektelen a közel háromszázötven levél, ugyanis a szurdoki gazdaság hétköznapijai és a munkaszervezés is kirajzolódik az iratokból, a rendkívül precízen vezetett számadásokból pedig teljes gazdasági ügymenet és a gazdaság összetett tevékenységi köre – a kaszálóktól, erdőktől a pálinkafőzésig – rekonstruálható. Visszatérő motívum a nem fizető bérlőkkel szemben indított per, mely késedelemmel és gazdasági hátránnyal záródik. Ehhez kiegészítő forrás lehet még az adósságlevelei (255/75) és a lótenyésztéshez kapcsolódó iratok (225/77).

Hangsúlyosabb része még a gyűjteménynek az alkotótársakkal és az irodalom formális és informális képviselőivel, vezetőivel való levelezése. Ezek közül csupán néhányat, pl. Arany Jánost, Kossuth Lajost, Wesselényi Miklóst, Andrássy Gyulát említeném meg. A kolozsvári gyűjteményben olvasható levelekből Szádeczky Béla többet közzétett *Magyar írók levelei b. Jósika Miklóshoz* című közleményében, (ItK, 1909. 437-475), ám fontos az itteni irategyüttesből Kemény Zsigmond, Toldy Ferenc, Erdélyi János írásait kiemelni, melyek esztétikai kérdések mellett a Kisfaludy Társasággal, a Magyar Tudományos Akadémiával való viszonyt árnyalják. Ebben a szövegtörzshez tartozik az az 1838. szeptember 6-án kelt levél, mely bejelenti, hogy az Akadémia nagyjutalmát az *Utolsó Báthory* című regény kapta meg, illetve egy 1844. április 4-i írás, mely az akadémiai tiszteleti tagságáról szól.

Az alkotói vonatkozású levelekről a közeljövőben tanulmányt szeretnék megjelentetni.

A másik rendkívül izgalmas és kiadatlan szövegcsoporthoz a családi levelezés, melyben külön egységet képez első feleségével, Kállay Erzsébettel és a második nejével, Podmaniczky Júliával való levelek csoportja. Az utóbbi teljes egészében feltárt, az előbbi nem: szintén az arisztokrácia kutatását célzó mindennapok történetét vizsgálók számára hasznos forrás ez az irategyüttes. A

Kállay Erzsébetnek nemcsak férjétől kapott levelei maradtak fenn, hanem a palliumokban (255/89-91) olvashatóak édesapjával és barátaival váltott üzenetei is.

Az első házasságból származó gyermekek, Miklós, Géza (Geyza), Leó, Gyula) is rendszeresen kapcsolatban voltak édesapjukkal az emigráció idején. Három idősebb gyermekével való levélváltások, pl. Miklós fiával (255/98) is teljesen publikálatlanok, benne alig van ugyan utalás az emigrációban élő báró politikai emigrációs szerepéről és kivándorolt hazai értelmiségi összefogó szerepéről, kirajzolódik azonban az emigráns lét minden pillanata, mely párhuzamos olvasatot kínál a Magyar Hírlapban megjelent Brüsszeli tárcalevelekhez, mely később kötetben is napvilágot látott. A híres emigrációs találkozóhely, a brüsszeli ház építésének történetét és a Szurdokon maradt gazdaság minden problémáját megosztották egymással a családtagok.

A hagyaték legizgalmasabb darabjához, Jósika Géza naplójához (255/212-215) szintén további publikációs terveket fűzök.

Jósika második gyermeke, az 1824-ben született Géza 1848 augusztusában beállt a Kolozsvárott megalakult Kossuth-, ill. 15. Mátyás huszárezredhez. Októberben már hadnagy a felső-erdélyi seregben, s decembertől részt vett Bem hadjáratában. 1849. januárjában főhadnagyi rangot kapott, márciusban már alszázados ezredénél, augusztusban kitüntette magát az oroszokkal Marosvásárhelynél vívott összecsapásban. Jósika Géza naplójában feljegyezte néhány olyan napját, melyet Petőfi Sándor társaságában töltött Bem seregében. Az emlékirat létéről tudomása van a szakirodalomnak, de a teljes szöveg nem ismert. A közelgő Petőfi emlékévre készülve e textust is publikálni szeretném. A teljes napló is megkívánná a közzétételt, de ez inkább egy 3-4 tagú kutatócsoport együttműködését igényelné a szöveg nagysága és az autográf olvashatósági problémái miatt. Az emlékirat a szinte teljes életutat felöleli, különösen érdekesek az erdélyi kulturális és társasági életről írott beszámolók. A szabadságharc, de az azt megelőző és követő időszak rögzítése azért is hiteles és tanulságos forrás, mivel ez emlékiratíró, aki maga is rögzíti, feljegyzéseit, értesüléseit a közéletéről, egyúttal feljegyzi, mely sajtótermékeket láthatta, olvashatta, s rögzíti a prominens személyiségek életútjáról tudottakat is. Fontos olvasmányait is megnevezi: pl. Aradi Lapok, Nővilág, Aradi Híradó, Pesti Hírlap, Nemzeti Újság. Jósika Géza később branyicskai birtokán gazdálkodik, az 1867. a Hunyad megyei Honvédegylet tagja, később elnöke lett, 1887-től a következő évben bekövetkezett haláláig Kolozsváron élt. Őt is a korábban már említett családi kriptában temették el.

A hagyaték Jósika társasági tevékenységéhez és sportéletéhez köthető iratokat is tartalmaz, mely szintén unikális információkat hordoz. Viszonylag kevés információval rendelkezik a kutatás olyan társaságokról, mint a harmincas évekbeli társasági csoportosulások. Jósika Miklós báró több ilyennek tagja volt, pl. vívásoktatást és gyakorlást szolgáló viadal-intézetnek, rendszeres tagsági díjának befizetéséről több aprónyomtatvány tanúsodik.

Különösen figyelemreméltó az nyolc fotóalbum, mely a hagyaték részét képezi. Ez a nyolc album (255/43-50) a korabeli erdélyi fotóműhelyek (Veress F., Ravasz és Weisz), és pesti (Strelisky, Koller, Borsos) fényképészek tevékenysége történetének és a nemesi családokra vonatkozó kutatások szempontjából is fontos forrás. A fotóalbumból csak részben készíthettem fényképeket, ezek feltárását majd a jövőben még egy rövidebb kiutazással folytatni szeretném. A díszes kötéstáblákban található fényképek az 1850-es évektől a két világháború közötti időszak arisztokratáinak és dzsentrijének életét örökíti meg, és számos portrékép szerepel bennük. A közéleti és irodalmi szereplők (Bethlen István és Margit, Apponyi Albert, Justh Zsigmond, Mikó Imre) kevésbé ismert ábrázolásai ugyan kisebb részét képezik a gyűjteménynek, de a kiterjedt rokoni szálakkal bíró család kapcsolatrendszerére feltérképezhető: Telekiek, Hallerek, Szereday, a Bánffy, Zay, a Nopcsa és a Haller családok tagjai visszatérő portréalanyok. És egy fontos felfedezés volt a hagyatékban megtalálni azt a fotót, mely minden bizonnyal a Vasárnapi Újság 1868-es évfolyamában megjelent Szurdok és Jósika kapcsolatát tematizáló cikket kísérő fametszet alapjául szolgált. Az eredeti fotó Jósika Miklós hagyatékából kerülhetett be a gyűjteménybe, hiszen a fekete tintás felirata: „Öcsém lakása Szurdokon. „

Sajnálatos módon a szépírói életmű viszonylag csekély része maradt fenn a hagyatékban: pl., ismeretlen és/vagy beazonosításra váró színmű-töredék, *Miért nem olvasnak* című esszé és kisebb írások. Ezek még azonosításra és feltárássra váró szövegek.

A hagyaték őrzi azt a szövegkorpuszt, mely egy díszalbumba beragasztott, Jósika számára írott fontos leveleket tartalmaz (225/85), s amelyeket „Idegen, de szabad hazában” címmel korábban már Deák Ágnes és Szajbély Mihály közzétettek.

A kutatás során nem tudtam megkapni a Wesselényi családdal folytatott levelezést technikai problémák miatt. A pandémia nehezítette a kutatást a korlátozott látogatófogadás miatt. A kolozsvári kollégák lehetővé tették nagyszámú felvétel lekészítését, amelyek feldolgozásával párhuzamosan szeretném publikálni a fentebb jelzett tanulmányterveimet.

Jósika fond

70.p. - 94. p

70. *Id. Jósika Miklós végrendelete – 1823.*

71. *A közéleti tevékenységgel kapcsolatos dokumentumok – 1818-1848.*

255 Fondul – 255-ös fond

72. *Gazdasági levelek. – 1822.*

73 *Egyesületi és közéleti tevékenységéhez kapcsolódó meghívók, nyomtatványok, kiadások. – 1828-1847.*

74. *Oklevelek. –1843*

75. *Adósságlevelei – 1841-1846.*

76. *A tordai birtokkal kapcsolatos iratok. -1813.*

77. *Számlák, megbízások, gazdasági levelezés. – 1825-1835.*

78. *Számlák, megbízások, gazdasági levelezés. – 1836-1854.*

79. *Eljárási és hivatalos dokumentumok. – 1825-1847.*

80. *Művei kéziratai. – 1825-1847.*

81. *Levelezése. – 1824-1829.*

82. *Levelezése. –1830-1840.*

83. *Levelezése. –1841-1862.*

84. *Díszalbum levelezéséből. – 1833-1865.*

85. *Levelezése. – 1809-1862.*

86. *Temetésével kapcsolatos iratok, gyászjelentések. – 1865.*

87. *Kállay Erzsébettel kötött házasságának iratai. – 1818.*

88. *Házasságkötésével kapcsolatos iratok. – 1818.*

89. *Jósika Miklós és Kállay Erzsébet válásával kapcsolatos iratok, megállapodások. – 1833-1847.*

90. *Jósika Miklós és Kállay Erzsébet között gazdasági elszámolások, pénzügyi iratok. v 1824-1853.*

91. *Jósika Miklós és Kállay Erzsébet levelezése. – 1801-1846.*

92. *Podmaniczky Júlia és Jósika Miklós kéziratai. –1801-1846.*

93. Podmaniczky Júlia és Jósika Miklós levelezése. – 1847-1869.

94. Jósika Miklósnak küldött levelek. – 1857.

Kutattam még a Jósika család hitbizományi levéltárában:

255/43-50. Fotóalbumok a Jósika család életéből – kb. 1200 kép.

255/212-215. – Jósika Géza naplója. 900 fol.

255/95-96. Id. Jósika Miklós és ifj. Jósika Miklós levelezése. – 1833-1865.

255/199-201. Jósika Leó levelezése – 185-1868..